

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 RUGSĖJO 18 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 180 (33)

LIETUVIŠKUMAS – ATVIRAS PASAULIUI

Nors viskas dar taip netoli, bet daug ką jau reikia atsikasti iš po okupacinio režimo nuolaužų, iš po savo pačių šiukšlynų, kad suprastume, kas buvome ir esame Lietuvoje ir už Lietuvos, kas yra mūsų praeitis, kūryba, kultūra, kas yra lietuvis Vilniuje, Čikagoje, Melburne, Magadane? Kokia įslaptinta jėga mus globojo, neleido atitrūkti vieniems nuo kitų? Kas yra mūsų mirusieji, žuvę miškuose, ištremti, kas yra gyvieji ir kas bus tie, kurie dar ateis? Kas yra lietuviškumas už krašto ribų ir kokia jo grįžtamoji veikmė Lietuvai?

Tai buvo dar kartą kraupiai patikrinta per pusę amžiaus ne vien namuose, tarp artimųjų, bet ir didelėje pasaulio erdvėje, kartais toli nuo savo kalbos, savo gamtos, savo papročių, nuo savo bažnyčios ir genties kapų – Sibiro tremtyje, išėvijoje ir savo tėvynėje, kurioje taip pat buvome ištremti iš savo gimtųjų vietų į neįtikinamas subendrintųjų gyvenvietes, į priemiesčių gelžbetoninius barakus. Baigėsi dar viena sunkiausių ir dramatiškiausių lietuvių pastangų išlikti, paskutiniu metu priešintis jau ne ginklu, o kalba, knyga, menu, intelektu.

Vis dar sunku apžvelgti ir įvertinti, kas vyko ir įvyko didžiojoje ir plačiojoje lietuvių kultūros erdvėje, nepadalintoje valstybių ir ideologijų riboženkliais. Lietuvoje ir už jos tolumoje praeityje ir dar taip neseniai kas nors vyko – stambesnės apimtys, ne vienai dienai, ne vienai kartai, o ilgiems laiko tarpams programavo mūsų ateitį.

Kaip Visata ir gamta turi savo didžiuosius ciklus, panašiai ir kultūros reiškiasi tokiais ciklais, dažnai siejamais su savo pradininkų, pirmievių vardais. Jie laimi dešimtmečiams ir šimtmečiams, nors tuo metu gali būti pralaimimas gyvenimas. Lietuvoje tokie ciklai sietini su M. Mažvydu, K. Donelaičiu, J. Basanavičiumi, M. K. Čiurlioniu...

Manau, kad dabar esame kaip tik tai tokio naujo kultūros ir kūrybos ciklo pradžioje, kurio apmatai paaiškės gal jau ne mums, o ateityje. Kitaip būtų sunku suvokti, kam taip atkakliai ruošiasi kraupiausia tautai metu, pradėdant vadina mąja V. Mačernio karta ir baigiant dabar kuriančiaisiais. Padaryta ateičiai viskas ir šiek tiek daugiau, kas buvo beveik neįmanoma ir ką su didelėmis pastangomis įstengė blaškoma, žeminama, bolševikų propagandos slopinama tauta.

Dabar sulaukėme tikro ir patogaus meto suvokti tą erdvę, kurioje gyvavo ir buvo tęsiama lietuvių kultūra, savaip tapusi pasauline, t.y. kitų kultūrų ir kalbų apsuptyje įgijusi naujų visuotinumų bruožų. Jos geografija peržengė etnines ribas: Europos kraštai, Amerika, Australija ar net Sibiras... Skaudus tremties ir išėvijos patyrimas keitė lietuviškumą, kaip uždaro kultūros modelio, sampratą, pagal kurią, kaip jau minėjau, tikrai lietuviška galėjo būti laikoma tik tai, kas atsiranda krašto geografinėse ir etninėse ribose, lietuviškai kalbančiųjų pastangomis, atmetant beveik visa, kas netelpa į tokius rėmus ar įsivaizdavimus.

Įvairiais kanalais susisiekdami su išėviais, ir čia patyrėme, kad pasaulis yra pakankamai laidas lietuviškumui, kad visavertė kūryba gali būti kuriama, tęsiama ten, kur atsiranda ir apsigyvena lietuvis, o tai padeda įveikti tą nuolatinio žlugimo ar žlugdymo baimę, uždaro lagerio, nesibaigiančios psichologinės ar fizinės diasporos sindromą.

Marcelijus Martinaitis

Iš knygos „Lietuviškos utopijos“, 2003.

Dalia Mataitienė. Karalius.

MANO ILGESYS

Tu vis tolyn – viršūnėm Kubatono –
Aplenkdamas skardžius ir šaltas bedugnes.
Į kur lengvi sparnai prieš debesį raudoną
Per naktį tave neš?

Per eukaliptų girią plačios upės teka.
Prie marių balti miestai žiūri į marias.
Tu per klonius, tu per girias randi sau taką,
Nors niekas jo neras.

Eini. O aš lieku. Ir amžinąją mįslę
Nešiojuosi širdy ir daug dainų gaudžiu.
O mano ilgesys – dar vieną šviesų krislą
Pavogti iš žvaigždžių.

Venancijus Ališas

Kitame numeryje:

- Irena Slavinskaitė apie K. A. Trimako kūrybą.
- Stanislovas Abromavičius. Partizanų motinos.
- R. Bražėnaitė: nėra gražesnio krašto už Anykščius.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Marcelijus Martinaitis. Lietuviškumas – atviras pasauliui.
- 2-as psl. Anelė Butkuvienė. „Ji visą save išdalijo žmonėms“.
- 3-as psl. Kęstutis A. Trimakas. Jis man dovanojo Būtį.
- 4-as psl. Aldona Žemaitytė. Malonė, aplankanti kiekvieną.
- 5-as psl. Stanislovas Abromavičius. Partizanų motinos.
- 6-as psl. Perpetua Dumšienė. Marijampolės Marijonų gimnazija.
- 7-as psl. Virginija Paplauskienė. Kalbanti iš dvasios į dvasią.

„JI VISĄ SAVE IŠDALIJO ŽMONĖMS”

ANELE BUTKUVIENĖ

Šventojo Rašto išmintis byloja, kad kas išgelbės vieną gyvybę, išgelbės visą pasaulį. Gelbstintis žmogus turi būti dvasiškai labai stiprus, nes visada reikia rinktis tarp savisaugos instinkto ir noro padėti kitam. Istorijoje būta daug kilniam tikslui pasišventusių žmonių, rizikavusių ne tik savo saugumu, bet ir gyvybe. Viena iš jų – Vilniaus universiteto bibliotekininkė Ona Šimaitė. Ji hitlerinės okupacijos metais išgelbėjo ne vieną Vilniaus geto gyventoją, išsaugojo nuo sunaikinimo nemažai žydų tautos kultūros vertybių.

Vaikystė ir jaunystė

Trumpoje savo autobiografijoje, kuri saugoma Lietuvos centriniame valstybės archyve, Ona Šimaitė rašė: „Gimiau 1896 Akmenėje. Tėvai būdami bežemiai turėjo emigruoti Rygon darbo ieškoti. Turėdama 8 metus išvykau su motina pas tėvą Rygon. Ten aš lankiau pradžios mokyklą ir gimnaziją. Vasarą pelnydavau sau duoną kartonažo ar muilo fabrikuose, o vėliau buvau mokytoja Latvijos dvaruose. Kadangi neturėjau jokios paramos, tai atvykusi Maskvon 3 mėn. buvau tarnaitė, vėliau moteriškos avalynės dirbtuvėje, paskui tarnavau kooperatyve „Centrosojuz”. Tai – vargo vaiko – neturtingos, norinčios mokytis mergaitės biografija. Jau vaikystėje formavosi Onutės charakteris – atkakliai siekti užsibrėžto tikslo. Maskvoje Ona baigė Dmitrijaus Tichomirovo pedagoginius, defektologo Vsevolodo Kaščenkos vaikų auklėtojų kursus, klausė paskaitų Maskvos universiteto Teisės fakultete. Dirbo auklėtoja neįgalių vaikų namuose, beglobių, kurių buvo perpildyta porevoliucinė Maskva, kolonijoje. Laikmetis buvo sunkus – karo metai, politinė bei ekonominė suirutė po Vasario revoliucijos ir bolševikų perversmo. Materialiniai nepritekliai merginai buvo nesvarbūs, turtui buvo ir liko visą gyvenimą abejinga. Vienoje anketoje ji rašė: „Niekada neturėjau ir neturiu nei nekilnojamo turto, nei įmonės. Net jei kas būtų padovanojęs, nebūčiau priėmus.” Ją domino dvasios turtai, todėl, gyvendama Maskvoje, ji dažnai lankydavosi Tretjakovo galerijoje, dailės parodose, literatūros vakaruose, daug skaitė.

Grįžti iš Rusijos į Lietuvą Onai Šimaitėi buvo sudėtinga. 1919 m. ji su paskutiniais baltagvardiečių būriais išplaukė iš Novorosijsko į Rumuniją ir per Vengriją pasiekė Lenkiją, o iš jos – Lietuvą. Kai 1922 m. Šimaitė grįžo į Tėvynę, jos parsivežtas turtas buvo maišas knygų. Apsigyveno Kaune, kurį laiką mokytojavo žydų pradžios mokykloje. Kadangi be gimtosios lietuvių gerai mokėjo rusų, lenkų, latvių, vokiečių kalbas, iki 1937 m. ji su pertraukomis dirbo vertėja SSRS ambasadoje. 1924 m. Ona įstojo į Lietuvos universiteto Humanitarinį fakultetą. 1937 m. ji pradėjo bibliotekininkės kelią, o 1938 m. ji buvo priimta į Vytauto Didžiojo universiteto biblioteką.

Ona Šimaitė labai domėjosi literatūra, pati turėjo literatūrinių gabumų, nemažai vertė. Vertimai dažnai buvo spausdinami net be jos pavardės. Plačiąja šio žodžio prasme ji buvo kultūros žmogus. Ona nepraleisdavo nei vieno teatro spektaklio, galėdavo parduoti naują drabužį, kad tik galėtų nueiti į teatrą. Savo išorei, rūbams neskyrė didesnio dėmesio. „Įdomiai savotiška, ne visai įprastos išvaizdos: tamsus sijonas (gi viduvasary), paprasta medvilnės palaidinė, žemų pakulnių batai, tiesiais pluoštais subraukti plaukai,” – taip Šimaitę atsiminė rašytoja Petronėlė Orintaitė. Ona pažinojo rašytojų ir bendravo su jais. Kazį Borutą ji vadino bendrų idėjų draugu, buvo artima Salomėjos Neries bičiulė. Viename laiške apie poetę rašė, kad tai – jos labiausiai mylimas žmogus. Ji būdavo kai kurių poetės kūrinį, skaitomų tiesiai iš

Ona Šimaitė

rankraščio, klausytoja. Onos sūnėno Kazio Kęstučio Šimo liudijimu, su poetu Kaziu Jakubėnu ją siejo daugiau negu draugystė. Kai 1944 m. naciai suėmė Šimaitę ir išvežė į koncentracijos stovyklą, poetas paskyrė jai savo eilėraštį „Paukšteliai”, kuriame yra toks posmas: „Pasakyk, kad javai sužaliavo/ O lankoj šienapjūtė arti./ O! kad grįžtų į tėviškę savo/ Tie, kas buvo iš jos ištremti!” 1946 m., kai poetą sovietų saugumas suėmė, šis eilėraštis tapo vienu iš įkalčių jo politinėje byloje, apkaltinus poetą, kad jis rašo apie sovietų valdžios tremiamus žmones.

Ona Šimaitė buvo socialdemokratinių pažiūrų, bet jokiai politinei partijai nepriklausė. Viena jos bičiulių labai taikliai apibūdino, kad jai ne partija, o žmogus yra aukščiau visko. Altruizmas, o ne partinė priklausomybė paskatino Oną šelpti politikinius, lietuvius – pilietinio karo Ispanijoje dalyvius.

Didieji išbandymai

1940 m. sausio mėn. Ona Šimaitė kartu su keliomis savo kolegėmis buvo perkelta į Vilniaus universiteto biblioteką. Rudenį ji tapo Senųjų spaudinių skyriaus vedėja. Birželį SSRS okupavo Lietuvą, o po metų sovietinius pakeitė hitleriniai okupantai su savo „naująja tvarka” ir rasės „grynumo” teorija, prasidėjo žydų naikinimas. Tuo metu Vilniuje gyveno 57 tūkst. žydų. Jau pirmosiomis okupacijos dienomis buvo vykdomi pogromai. Įvykių liudinininkė vilnietė Maša Rolnikaitė dokumentinėje apysakoje „Turiu papasakoti” aprašė vieną pirmųjų epizodų. Šnipiškėse vokiečių kareiviai uždegė laužą, atvarė keletą senyvų žydų, tarp jų rabiną, liepė įmesti į laužą Torą. Visus žydus išrengė nuogai, rūbus sumetė į laužą ir priverstė senolius aplink laužą šokti, o patys akcijos rengėjai tuo metu demoniškai kvatojosi... Tai buvo tik įžanga į prasidedantį terorą.

1941 m. rugsėjo 6 d. okupacinė nacių valdžia suvarė žydus į getą. (Pradžioje veikė du getai, vėliau visi buvo suvaryti į vieną.) Geto teritorija buvo aptverta, prie įėjimo kabojo grėsmingas užrašas: „Dėmesio! Žydų kvartalas. Pavojus užsikrėsti. Pašaliniamis įeiti draudžiama!” Geto priežiūrą vykdė gestapininkas Mureris, patologinis sadistas, kuriam žmonių kančios teikė pasitenkinimą.

Prie įėjimo visada stovėdavo nacių policininkas ir asmuo iš geto policijos, tikrindavę įeinančius ir išeinančius iš geto. Alkis, rūbų, būtiniausių vaistų trūkumas, mirties šmėkla buvo nuolatiniai geto gyventojų palydovai. Oficialiai skelbiama geto gyventojų maisto norma: duonos – 125 gr., kruopų – 80 gr., cukraus – 50 gr., aliejaus – 50 gr., druskos – 30 gr. Deja, išduodama būdavo tik duona ir kruopos. Bandančius įsinešti į getą maisto iš miesto suimdavo ir po to dažniausiai sušaudydavo.

Taip žuvo prieš karą laimėjusi tarptautinį konkursą Vienoje garsi dainininkė Liuba Levickaja, bandžiusi įnešti į getą kilogramą žirnių. Ją „už nusiakaltimą reicho tvarkai” išaiškino pats Mureris. Po poros savičių kankinimų Lukiškių kalėjime Levickają sušaudė Paneriuose.

Geto gyventojus apgyvendino labai ankštai. Rolnikaitė rašo, kad nedideliame bute gyveno aštuonios šeimos. Miegoti teko ne tik ant žemės, bet ir ant stalo, vonioje. Gyvenamose patalpose buvo draudžiama turėti knygų, jas reikėjo atiduoti į biblioteką. Geto taisyklės skelbė, kad jei patikrinimų metu bus rasta knyga, bus sušaudyta tiek žmonių, kiek puslapių yra knygoje. Prasidėjus masinėms naikinimo akcijoms iki 1941 m. pabaigos buvo nužudyta apie 33, 5 tūkst. geto gyventojų. Geto žydai įsirengdavo slėptuves, bet dažniausiai naciai jas surasdavo. „Aš norėčiau tik vieno – visiškai ramiai išsimiegoti nors vieną naktį ir būti visiškai užtikrintai, kad niekas manęs šią naktį neateis. Nei manęs, nei kitų,” – rašė viena geto kalinė. Nepaisant visų baisių, žmonės nepasidavė. Gete veikė mokykla, biblioteka, skaitykla, archyvas, buvo du orkestrai, choras, teatras, muziejus.

Altruistinis charakteris paskatino Oną Šimaitę padėti geto gyventojams, nes ji visą gyvenimą buvo skriaudžiamųjų pusėje. Tai padaryti buvo nelengva, nes ne žydams įeiti į getą buvo griežtai draudžiama. Šimaitė kartu su kita universiteto bibliotekos darbuotoja gavo leidimą susigrąžinti į biblioteką studentų žydų paimtas knygas. Leidimą jai padėjo gauti bibliotekos direktorius Vaclovas Biržiška ir jo sekretorė Elena Eimaitytė. Į getą ji pirmą kartą atėjo 1941 m. rugsėjo 14 d. Geto gyvenimas, pamatytas iš vidaus, ją sukrėtė. Onos išgelbėta žydaitė Salė Sterntal (Tania Wachsmann) apie jos veiklą rašė: „...jos tikslas buvo apsaugoti ne individus, bet visą tautą ir jos kultūrą, todėl ji įkūrė Žydų gelbėjimo komitetą [...]. Jo tikslas – ieškoti kontaktų žydams paslėpti, dokumentų klastojimas, lėšų rinkimas ir ieškojimas prijuočių, kurie bijojo įsitraukti į aktyvų gelbėjimą, bet buvo pasirengę paaukoti... Ji buvo viena pirmųjų, atėjusių į getą, ir vėliau prie geto vartų ateidavo kasdien. [...] Ji valgė tik bulves, kopūstus iš savo maisto kortelės, o visa kita – duoną, kruopas, marmeladą, truputėlį margarino ir sūrio siuntė į getą vaikams ir našlaičiams. Ji norėjo išsaugoti tautos kultūrą, tad slėpė knygas ir rankraščius savo bute. Ji paėmė poeto Suckeverio darbus, kad juos išsaugotų. [...] Ji pasakojo man šypsodamasi, jog žydai, kurie slėpėsi įvairiose apšiltose vietose mieste, atnešdavo jai savo purvinus, utelėtus drabužius, o ji juos plaudavo ir lygindavo, kad jie geriau jaustųsi.

Ji priglaudė mane ir rūpinosi manimi kaip mama tuo metu, kai getas buvo apsuptas gaujos žmogžudžių.”

Šimaitė atnešdavo ir išnešdavo iš geto laiškus, pati rašė gete uždarytiems žmonėms. Po karo ji paskelbė atsiminimus „Mano susirašinėjimas su žmonėmis iš Vilniaus geto”, kuriuose išsamiai viską aprašė. Laiškuose Ona kėlė gete įkalintųjų žmonių dvasią, pasakodavo juose apie Vilniaus kultūrinio gyvenimo įvykius, klausdavo, kokios pagalbos reikia. Ji stengdavosi įvykdyti visus rašančiųjų prašymus – gauti vaistų, maisto, bet daugiausia – gelbėjo vaikus. Moteris išnešė krepšyje ne vieną užmigdytą vaiką, išrūpindavo pasus. Onai labai daug padėjo Vilniaus universiteto žmonės – profesoriai Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, Mykolas Riomeris, Zigmas Žemaitis ir kt. Mykolas Biržiška dalį savo atlyginimo ir iš bičiulių surinktų pinigų perduodavo Šimaitėi, kad ji galėtų teikti pagalbą. Su profesoriaus Vaclovo Biržiškos žinia Lituanistikos seminaro patalpose ji 4,5 mėn. slėpė studentę žydaitę. Ne vieną geto vaiką moteris atsi-vedavo į savo butą Savičiaus gatvėje, kuriame gyveno kartu su bibliotekininke Marijona Čilvinaite,

Nukelta į 8 psl.

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS**JIS MAN DOVANOJO BŪTĮ****KŪRĖJAS KŪRINIUI
Iš Psalmių**

Aš galiu tavąją dykumą
paversti rožių sodu.
Aš galiu tą tuštumą
pripildyti tavim –
tavim, alsuojančiu Manim;
tavim, Mane dainuojančiu;
tavim, skardenančiu Manim.
* * *

Iš nieko – būki!
Ir esi... O, Mano vaike!
Tu visas –
tau mano dovanotas žiede.

IŠSINEŠIU SU SAVIM

Išsinešiu su savim
matytus ir nematytus kalnus,
vaikščiotus ir neišvaikščiotus takus...
Išsinešiu širdyje ir ant pečių užkrovęs
neišbraidytos upės
išbraidytus pakraščius.

Išsinešiu su savim
neišdainuotas arijas,
nutilusias melodijas...
žvaigždes, skaičiuot neužbaigtas –
erdvėj paklydusias simfonijas...

Aidą tik paliksiu,
pėdsakus gimtų namų,
brangių sapnų, —
kitų telaikomus tik nieku.
Tikėdams — viską Tavyje atrasiu:
visa, kas nebūtin išslydo,
viską, ko dar viliuosi – šimteriopai.

O Tu mokysi mane kitokios dainos,
laipiojant kitais kalnais,
vaikščiojant kitais takais,
braidant po kitas upes –
su Tavimi.

SUSITIKSIM...

Užpustys smėlis pėdsakus
vedusius ten,
kur susilieja krantas su jūra,
kur susitinka žemė su dangumi.
Niekam nerūpės,
kur išėjau;
niekam – tik Tau,
nes išsinešiau Tavo džiaugsmą,
o norėjau atimti tik ašaras.
* * *

Tačiau Stebukladarys pakeičia
naktį dieną,
ašaras auksu,
žemės grumstą lotoso žiedu...
* **

Tad kai vysis mane
ir bėgsi smėlėtu krantu,
kur susilieja kopos su jūra,
kur susitinka žemė su dangum,
Tave pasitiksiu –
išsineštą džiaugsmą gražinsiu
ir saulėtekio žarą žaismu.

KRYŽIUS ŽADA GYVATĄ

Pakelėj, galulaukėj, kryžkelėse,
pamiškėj, prie sodybų ir ant kalno...
stovi kryžiai... kryžiai...
* * *

Ei Sesės Broliai,
kam statote tuos kryžius?
* * *

Kryžius, įbestas į žemę...
Dievas, kenčiantis ant jo –
žemę gelia,
— žemę brangią,
tarsi gyvą kūną.
gyvą Dievo kūną.
Vaikstome ant jo...
Gyva gyvastis
sunkiasi į žemę,
sunkiasi į mus.
* * *

Ei Sesės Broliai, ar juntame
kad Dievas prie kryžiaus mus sutinka?
Ar jaučiame, kad medį nešdami su Juo,
nešame likimą savo?
... kad Jis ant kryžiaus kenčia su mumis...
... ant kryžiaus miręs, mirtį nugalėjo...
prisikėlęs, mus prikels?
* * *

Ei, Sesės Broliai, ne veltui tiek kentėję,
mes ir mūsų broliai tiek kryžių pastatėme.
Juk kryžius gyvatą pažadėjo.

ŠIAURĖS AŠIGALY

Eskimai –
ledo palapinėse...
Pingvinai –
rikiuotėj, kaip vienuoliai, linguoja.
Saulė nuo šalčio sutinusi.
Mirties patalu kalnai ją apkloja.

Nieks negirdi palaidotos šauksmo.
Požemy balsas sustingo.
Ledynai visu svoriu prispaudė –
jos spindesys, kaip nebūtas, pradingo.

Ledo platybėse...
viską stingdantis šaltis.
Jaučiu lūžtančių ledynų bildesį.
Kas mano širdžiai darosi?
Palaidojo jie saulę...
Ar nesušaldys man Dievo ilgesį?

DRAUGAI

„Jūs Aš draugais vadinu“ Jono 15,15

Ten tame būry buvo
tinklų nebeturį keli žvejai,
muitininkas be drachmų maišelio
ir dar pora kitų nereikšmingų,
pusiau bevardžių žmogystų.

Ir Jis su jais. Tik Jis...
Betgi tie nereikšmingieji
jau buvo pradėję suvokti:
kai Jis tik norėjo ką svarbaus įvykdyti,
savo akis keldavo į dangų.

Tada pats dangus paliesdavo žemę:
neregijų akyse pasirodydavo saulė;
beprasmybėje skendę
rasdavo prasmę gyventi;
benamiai pasijusdavo
atradę savo vietą visatoje,
o bevardžiai būdavo pavadinami
tokiais vardais,
kuriems įgyvendinti nebepakakdavo
jų viso gyvenimo.

Ir reikėdavo jiems patiems kreipti
žvilgsnį į dangų,
kad pats Dangus įgyvendintų
naujuos jų varduos
sutelktą pažadą.
Toks svarbus momentas, matyt,
buvo atėjęs.

Jis pakėlė akis į dangų ir tarė:
„Tėve, pašventink juos tiesa“.
Tada, nuleidęs akis,
žvilgsniu ir žodžiais
Jis palietė kiekvieną iš jų:
„Aš jūsų daugiau
nebevadinsiu tarnais.
Jūs esate mano draugai“.

Ir štai keli bevardžiai įgijo vardą:
Jo draugai.

Nuo dabar jie neberims.
Tiesa buvo juos beatrandanti,
juos bepašventinanti.
Tiesa juos pavadino jų tikraisiais vardais, —
tokiais, kurių įgyvendinti
nepakaks jų viso gyvenimo.

Ir – nori, nenori –
reikės žiūrėti į dangų,
kad ten galutinai
taip juos pavadintų
amžinoji Tiesa.

NUSIDĖVĖJO...

Nusidėvėjo batai.
Nusinešiojo drabužiai.
Ir naujaisi automobilio ratai –
ir tie nudilę
greit nuriedės pakrūmėn.

Nusidėvėjo mano ausys,
akys... ir ta plakanti širdis –
vėjo ganoma plaštakė,
jau pavargo...

Tad, Viešpatie,
priimk mane kur nors
to savo pasakiško rojaus
kad ir dilgėlėm apaugusioje
menkiausioje pakrūmėj.

Malonė, aplankanti kiekvieną

ALDONA ŽEMAITYTĖ

Gal niekur taip ryškiai nepasireiškia Šv. Dvasios veikimas kaip bažnyčioje tokiais momentais, kai tenka dalyvauti išventinimo į kunigus ar vyskopus metu. O jei dar žmogaus sieloje tamsu ir jis nemato takelio į šviesą, užtenka atsidurti tokio įvykio centre, kad įvyktų mažas stebuklas. Manau, kad daugeliui taip atsitiko 2010 m. rugsėjo 4 d. Vilniaus arkikatedroje, kai vyskupu buvo išventinamas Gintaras Grušas, Vyskupų konferencijos generalinis sekretorius, Lietuvos kariuomenės ordinaras nuo šių metų liepos mėnesio pradžios. Retai kada tenka dalyvauti tokiose iškilmėse, todėl ir pojūčiai tada paaštrėja, o žmogus yra pasirengęs susitelkti ir susitikti su ta Šviesa, kuri Šv. Dvasios pavidalu užlieja širdį, sielą ir protą nejučia, racionali protu nepaaiškina. Manau, kad tai Šviesai nepajėgūs atsispirti net ir indiferentiški žmonės, pakliuvę į tokią aplinką, kuri pripildyta Dievo malonės.

Rugsėjo 4-toji Lietuvai ypatinga diena. 1994 metais tą dieną Lietuvos žemę pabučiavo popiežius Jonas Paulius II. Taigi tą pačią rugsėjo 4-tąją Vilniaus arkikatedroje vyko vyskupo nominanto Gintaro Grušo išventinimo (konsekracijos) iškilmės. Dar gerokai prieš vidudienį į Katedrą ėmė plūsti žmonės, daugiausia kviestiniai svečiai. Iš Lietuvos ir tolimų šalių, kuriose gyvena kun. Gintaro artimieji, bičiuliai, konfratrainai... Lyg spalvingose F. Felinio filmų kadruose pro akis slinko išpūdingos eisenos: vyskupai, kunigai, vienuoliai ir vienuolės, pasauliečiai, puošnūs valdininkai ir oficialūs asmenys, eiliniai piliečiai ir gana skurdžiai apsirėdžiusios žilos moterytės. Veidai, aprėdai, charakteriai, šypsenos ir susirūpinimas, kur atsisėsti, – tas bruzdesys liudijo, kad tuštybės mugė mėgina įkelti koją net ir į sakralinę erdvę, keldama tylią sumaištį.

Bet prasideda apeigos, ir įsivyrąja rimtis ir susitelkimas. Tikriausiai visi pajunta, kaip į jų vidų mistišku pavidalu įžengia Šventoji Dvasia. Iki tol apniukusį Vilniaus dangų staiga pakeičia saulės blyksniai, besiskverbiantys pro vitražinius Katedros langus. Spinduliai įžambiai krenta ant susirinkusių veidų ir nustelbia blyškius televizinių prožektorių šviesos pluoštus. Gieda jungtinis bažnyčios choras. Iškilmingai, lėtai, po keletą kartų kartodamas lyg refreną kiekvieną išgiedamą įžanginės giesmės frazę. Baltos kunigų albos, tamsūs vienuolių drabužiai ir galvos gobtuvai, vyskupų mitrų smailės, kardinolo drabužio ir pastoralo didybė bei iškilnumas... Pasitempę kariškiai – atrodo, lyg mūsų kariuomenės būtų surinkti rink-

2010 m. rugsėjo 4 d. Gintaras Grušas po išventinimo tarp kariūnų.

tiniai Lietuvos vyrai. Gal taip yra iš tikrųjų. Ir žmonių minia – daugelis seni pažįstami, regėti per 20 Nepriklausomybės metų.

Žmones jaudulys pagauna jau nuo tos minutės, kai per Katedros vidurį padarytu taku lyg upė plaukia vyskupai, o paskui juos didysis jų ganytojas – kardinolas. Kokie skirtingi veidai, jų išraiškos: svetimšaliai smalsūs ir susikaupę, saviškai orūs arba draugiškai dalijantys šypsenas abipus tako stovinčiai miniai. Ir tarp jų, jau smarkiai pražilusiu, kukliai žengia vis dar nominantas vyskupas Gintaras – jaunas, besišypsančiomis akimis, bet šiek tiek sutrikusiu veidu, išduodančiu galbūt vidinę įtampą. Suprantama, tokia valanda būna vieną kartą gyvenime. Po dvi valandas trukusių išventinimo apeigų, kurios vyko senovišku papročiu pagal šimtmečiais nušlifuosius ritualus, ta pati dvasininkų upė plaukė atgal. Bet nuotaika jau buvo kita. Visų veidai palytėti Šviesos, o vyskupo Gintaro veidas tiesiog švytėjo, akys spindėjo. Jis dosniai dalijo šypsenas į kairę ir į dešinę, laimindamas ranka visus susirinkusius.

Ir štai pamaniau: eina naujas ganytojas, kupinas vilčių, svajonių, tikėjimo ir meilės. Savo obalsiu jis pasirinko tris vertybes: malonę, gailestingumą, ramybę. Tas trikampis dabar bus jo gyvenimo kelrodis. Patepęs išventinamojo kaktą šventaisiais aliejais, užmojęs vyskupišką žiedą, įdavęs

į rankas pastoralą, reiškiantį – ganyk, kardinolas ištarė ir labai reikšmingą žodį – nebijok.

Nebijok atsistoti priešais dabartinio pasaulio tuštybę ir tvarką, kuri griaua tradicinį krikščionijos pasaulį, nebijok įveikti melo ir vartojimo alkio sklaidino žmogaus ego, nebijok atsistoti prieš visus, kurie ieško malonumų, o slapčia gal ilgisi sielos ramybės ir ieško Šviesos kelio. Šventoji Dvasia žmogų lydi netikėčiausiuose vingiuose ir net klystkeliuose. Būk atviras ir nuoširdus. Atviras visiems, kurie trokšta ištrūkti iš tamsybės kuni-gaikščio paspėstų žabangų. Nebijok! Tai Kristaus kario misija – ir kryžius, ir charizma.

Išventinimo apeigose, atsakydamas į kardinolo klausimus apie ryžtą būti žmonių dvasios ganytoju, Gintaras Grušas aiškiai ir tvirtai ištarė: noriu. Būti ganytoju, sekti Kristumi, skleisti malonę, gailestingumą ir ramybę. Ir didžiulė Katedros erdvė prisipildė palaimingos šviesos. Saulė, suspindusi anapus šventovės langų staiga išsigiedrijusiam Vilniaus danguje, mistiška Šv. Dvasios šviesa bažnyčios viduje užvaldė visus, – ir tuos, kurie pajuto šios valandos išskirtinumą ir iškilmingumą, ir tuos, kuriuos čia atvedė žmogiškasis smalsumas.

Iškilmėse dalyvavo beveik visi Lietuvos vyskupai, Popiežiaus nuncijus, Bažnyčios vyskupai iš Baltarusijos, Lenkijos, Rumunijos. Vyskupai vienas po kito dėjo rankas ant išventinamo vyskupo galvos, o per ilgą Visų šventųjų litaniją, kartojama suklupusios minios, jaunas gražus vyskupas Gintaras kryžiumi gulėjo ant šalto Katedros grindų akmens... Nusizeminimas ir iškėlimas – drauge. Kuo labiau žmogus nusizemina, tuo iškilesnis tampa savo dvasia.

Vyskupo Gintaro Grušo biografija dėsninga ir sėkminga bažnytinės kelionės prasme. Gimęs Amerikoje, ten baigęs aukštuosius tiksluosius mokslus, dirbęs garsioje kompiuterių bendrovėje, į Vilnių jis atvyko 1992 metais. Išaugintas idealistų tėvų aktyviu ateitininku, jis nenusivylė prisikeliančia iš posovietinio letargo Lietuva. 1994 m. Vilniuje buvo išventintas kunigu. Tais pačiais metais tapo Vyskupų konferencijos generaliniu sekretoriumi. Po to dar keletą metų tęsė mokslus Šv. Tomo Akviniečio universitete, kurį baigė bažnytinės kanonų teisės daktaro laipsniu. Kelias buvo tiesus, aiškus ir teisingas kaip gyvenimas, kurį jis suprato kaip malonę. Tapdamas Lietuvos kariuomenės ordinaru, tą malonę yra pasiryžęs dalytis su kariais, kurie yra verti būti susipratusiai Lietuvos piliečiais, atsakingais už save ir už kitus. Kiek jie bus daugiau už kitus atsakingi, tiek daugiau bus Lietuvos piliečiai. O piliečiai turi mokėti apginti savo Tėvynę, savo pilį. □

Iškilmingos Mišios. Išventinamas vyskupas Gintaras Grušas.

Dainiaus Tunkūno nuotraukos

Partizanų motinos

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

„Kultūroje“ jau esame spausdinę šio autoriaus pasakojimus apie Motinas, kurių sūnūs pokario metu paaukojo gyvybes už Lietuvos laisvę. Šiandien tą temą tęsiame ir supažindiname dar su dviem partizanų Motinomis, kurios negali būti pamirštos.

KAZIMIERA VASILIAUSKIENĖ

Telšių apskrities Luokės valsčiaus Pavirvytės vienkienyje Kazimiera ir Pranas Vasiliauskai išaugino didelį būrį vaikų. Kovoje su sovietų okupantais žuvo šeši jų sūnūs: Blažiejus (1922–1949), Boleslovas (1924–1947), Danielius (1926–1947), Vytautas (1927–1949), Antanas (1922–1949) ir Justinas (1922–1949) bei žentas Jonas Andriuška. Vienkiemio vietoje liko tik tuščia dykvietė, bebaigianti apaugti krūmais. Tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę sodybos vietoje Genutės, Elytės Vasiliauskaičių, jų brolio Jono dėka buvo pastatytas gražus granitinis paminklas, primenantis šios šeimos istoriją.

Tai buvo gražus žemaitiškas ūkis su dideliu gyvenamuoju namu, svirnu, įvairiais ūkiniais pastatais, sodu, kuriame nuo vaisių linko medžių šakos, šlamėjo vešlūs kiemo beržai. Pranas Vasiliauskas dar 1912 metais tapo našliu, tad vedė antrą kartą netoliese gyvenančią daug jaunesnę Kazimierą (gimusią 1895 metais). Iš viso jis su dviem žmonomis susilaukė net 23 vaikų, aštuoniolikai buvo lemta subręsti. 1938 metais Pranas Vasiliauskas netikėtai mirė, tad visi rūpėčiai teko Kazimierai ir namuose likusiems vaikams. Vyresnieji jau buvo susikūrę savo gyvenimus.

Broliai Vasiliauskai ėmėsi ginklo jau nuo pirmųjų okupacijos dienų. Tam ruošėsi, dalyvavo Lietuvos laisvės armijos (LLA) karių apmokymuose, kaupė ginklus. Jie nebuvo kaimo „bernužėliai“, kovos prasmę ir būtinumą gerai suprato. Iki okupacijos Jonas studijavo Vytauto Didžiojo universitete, Danielius – Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje, buvo LLA aktyvistai, dalyvavo pagrindinėje veikloje, o dar trys vaikai mokėsi Telšių M. Valančiaus gimnazijoje. Sako, 1944 metų liepą, kai Jonas traukėsi į Vakarus, kalbino kartu ir Danielių, tačiau tas liko Lietuvoje. Jonas pasiekė Vokietiją, o Danielius grįžo į Žemaitiją. Vasiliauskų namuose jau rinkosi LLA kariai. Kazimiera Vasiliauskienė savo sodyboje maitino ir globojo apie 20 vyrų būrį. Čia buvo suvežti ginklai, maisto atsargos, pastatytos palapinės. Greitai vyrai pasitraukė organizuotam pasipriešinimui prie Platelių ežero, kartu su jais ir Blažiejus, Boleslovas bei Danielius. Plokštinės miške vyko mokomosios pratybos. Iš čia Danielius kelioms savaitėms buvo išsiųstas į Karaliaučių mokyti sprogdintoju.

Kazimiera Vasiliauskienė suprato, kad reikia gelbėti nors mažuosius vaikus. Kai artėjo frontas ir dalis LLA karių išvyko į Vakarus, ji paliko namuose dukrą Jadvygą su vyru Jonu Andriuška, pati pasikinkė arklus, susidėjo mantą, prisirišo karves, susodino mažuosius. Prieš tai suklydė sūnus ažuolus, prisaidino ir palaimino kovai. Sako, visi į vežimą netilpo, tai ji su didesniaisiais vaikais ėjo pėsčiomis. Deja, iškeliavo per vėlai, nes prie Tverų juos pasivijo rusų kareivių šūviai. Sugrįžusi sodyboje rado šeiminkaujančius rusų kareivius, sūnūs jau partizanavo. Kurį laiką teko Kazimierai su vaikais glaustis pas svetimus.

Vyrai pasklido po bunkerius. Guivėnų kaimo gyventojas Bumblausko trobo-

je už krosnies buvo įrengta nedidelė slėptuvė, joje galėjo tilpti du partizanai. Slėptuvės buvo įrengtos Gečo troboje po krosnimi. Indrijauskai bunkerį buvo išsikasę po lazdynu, netoli Baltininkų kaimo, taip pat slapstydavosi Žiogriakalnyje, Barvydžiuose, Skruzdynėje bei kitose vietovėse. Kad broliai Vasiliauskai partizanauja, okupantams nebuvo paslaptis, nes tie neatėjo į okupantų armijos mobilizacijos punktus.

Areštavo buvusį šaulį žentą Joną Andriušką. Pirmą kartą Kazimierą su vyresniaisiais vaikais Vytautu ir Elenyte suėmė dar 1944 metų gruodžio 10 dieną. Kiti mažesnieji namuose liko vieni. Iš laikę kalėjime motiną dvi savaites, prisakę reikalauti, kad sūnūs legalizuotųsi, vertė tapti informatoriais ir pranešinėti jiems apie partizanų pasirodymus apylinkėse. Nesulaukę žinių, 1945 metų vasario mėn. sribai antrą kartą areštavo motiną. Šį kartą su dukra Elena. Vytauto tąkart namuose nerado.

Kazimieros dukra Genovaitė Vasiliauskaitė-Šniukštienė šiandien prisimena: „Neilgai ramiai gyvenome. Kiekvieną mielą dieną sodyboje buvo sribai. Dažnai ateidavo sribas Zelva iš Luokės. Prieš tai jis arklus lupdavo. Sribas Sirutis – klumpiadirbys. Mama su juo sutardavo, jiems verpė siūlus. Jis klumpes vaikams darydavo. Mažo ūgio klumpiadirbiui šautuvas žeme vilkdavosi. Kiekvieną dieną ateidavo į trobą ir mamos klausinėdavo vis to paties: „Kur sūnūs? Kur sūnūs!“ Mama visiems vienodai sakė: „Vokiečiai keturis vaikus paėmė apkasams kasti ir negrįžo“.

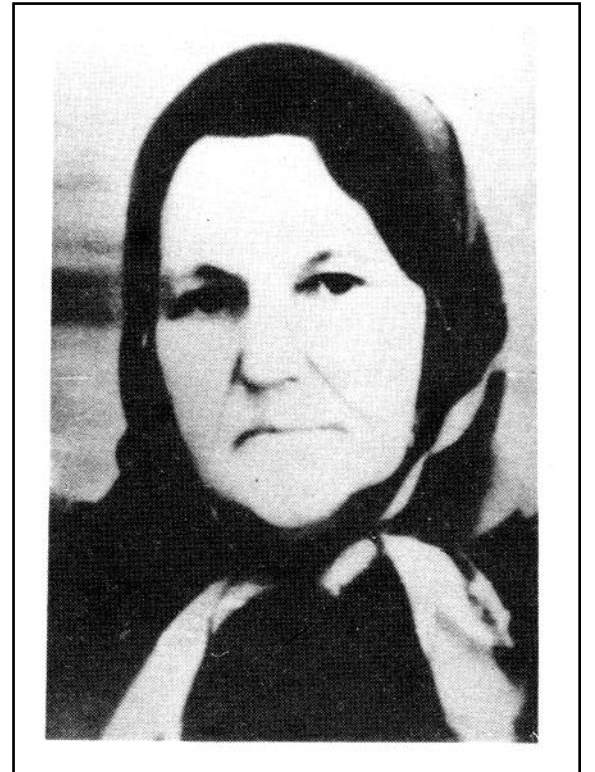
1945 metų kovo 4 dieną ją išvežė į Šiaurės lagerius, Kareliją. Suvargusi moteris tardymuose savo amžių buvo pasididindusi, tad jau po metų paleido, nesuradę „kaltės“ įrodymų. Namu sugrįžo, tačiau namų nerado: jie buvo nacionalizuoti, išgrobstyti, dingo visi galvijai, čia įsteigtas kooperatyvas. Dukrelė Alilija buvo mirusi: persišaldė, kai sribai motiną vežė į Telšių kalėjimą, o ji bėgo iš paskos. Vaikai vargo išsiskirstę pas žmones Barvydžių, Žaduvėnų, Gelsodės kaimuose.

Blažiejus Vasiliauskas-Blinda vadovavo Žemaičių apygardos Luokės kuopos būriui, kur glaudėsi ir broliai.

Pirmasis 1947 metų rugsėjo 8-ios paryčiais žuvo Danielius, kai grįždamas iš užduoties Kiršių kaime užšoko ant kareivių pasalos. Jo kūnas niekintas Telšiuose, paskui užkastas žydų kapinėse.

Jau po devynių dienų kitas skausmas: netoli namų, eglėnylyje, žuvo 7 partizanai, tarp kurių buvo ir Boleslovas. Kūnus niekino Luokės sribyne, paskui užkasė žvyruobėje.

Dveji metai prabėgo be vaikų žūčių. Tačiau 1949 metų rugsėjo 29 dieną Biržuvėnų miške, netoli Paviškėlio kaimo, Luokės valsčiuje, žuvo keturi partizanai. Tai buvo Kazimieros sūnūs Antanas, Justinas, Blažiejus ir Vytautas. Jų slėptuvę išdavė. Apsupo Luokės sribai ir kareiviai. Antanas daugiausiai laikėsi Viešnių, Žaduvėnų apy-

Kazimiera Vasiliauskienė. Nuotrauka iš Kauno rezistencijos ir tremties muziejaus fondų.

linkėse, bet grįžo pas brolius į įrengtą žeminę. Gyvi broliai nepasidavė: nematydami išeities ir nenorėdami pakliūti priešui, nusišovė. Kai jų kūnus kėlė iš slėptuvės, Blažiejus dar buvo gyvas, rankose spaudė pistoletą. Įmetė jį į vežimą kartu su žuvusiais, vežė į Luokę. Jaunuolis mirė pakeičiant... Paskui kūnus sumetė į senas bulvių duobes. Antano, Blažiejaus ir Vytauto kūnus motina su savaisiais sugebėjo perlaidoti. Justino kūnas jau buvo išvežtas į Viekšnių apylinkes. Tris išvogtus kūnus nuvežė į Byvainės mišką, palaidojo, eglės kamiene išpjovė kryželį. Deja, miškai iškirsti, teritorija ir kapas užžėlė... Tik pirmisiais Atgimimo metais brolių palaikus palaidojo šeimos kape Luokės kapinėse, kur ilsėjosi Magdalena su vyru Pranu. Antkapinėje lentoje įrašyti šešių vaikų vardai: Blažiejus, Boleslovas, Danielius, Vytautas, Antanas, Justinas. Nors Danieliaus ir Boleslovo palaidojimo vietos nežinomos.

Jauniausiajam Kaziukui, gimusiam 1937 metais, irgi reikėjo slapstytis nuo tremties Žutauto pavarde. Pakapių kaime pas Juozą Stončių ganė gyvulius. Vėliau gyveno su seserimis Kuršėnuose, baigė septynmetę, išmoko suvirintojo darbo. Mirė tik 55-erių sulaukęs...

Dukrą Eleną, gimusią 1928 metais, pirmą kartą areštavo dar 1944 12 10, antrą kartą į okupantų nagus įkliuvo 1945 02 23. Tardė Luokėje, Telšiuose, Mažeikiuose, Jelgavoje. Čia dukra susitiko su motina. Dukra 1947 metais karinio tribunolo buvo nuteista už „tėvynės išdavystę“ 8 metams lagerio ir dar trejiems metams tremties. Kalėjo Kazachstane iki pat 1954 metų.

Dukros Stasės ir jos brolio šeimos buvo išvežtos į Sibirą, o Jonas buvo įkalintas Kaune.

Likimas jai lėmė išlieti upelius ašarų, nes nugyveno gražų amželį. Motina mirė jau 1990 metais savo krašte, sulaukusi 95-erių... JAV gyvenantis Jonas Vasys-Vasiliauskas apie savo giminę išleido knygą „Nebesugrįš į vienkiemį gandrai“. Joje ne tik vaizdingi įvykių aprašymai, bet ir faktais pagrįstas išskirtinis šios gausios šeimos didvyriškumas, kelias į pasipriešinimą, nesusigundymas gražiais okupanto pažadais apie ateinančią neturtingųjų valdžią.

Lietuvos Respublikos Prezidento 1999 05 19 dekretu Nr. 451 Kazimiera Vasiliauskienė (po mirties) apdovanota Vyčio kryžiaus ordino Riterio kryžiumi. Blažiejus, Antanas, Boleslovas, Danielius, Justinas, Vytautas bei Jonas Andriuška pripažinti Laisvės kovotojais, apdovanoti Kariuomenės kūrėjų savanorių medaliais.

Prie paminklo žuvusiems broliams Vasiliauskams.

R. Savickienės nuotr.

Tęsinys kitame numeryje

Marijampolės Marijonų gimnazija: 2010 m. rugsėjis

PERPETUA DUMŠIENĖ

Rugsėjis atneša derliaus palaimą. Kol gėrimės vaisiais, daržovėmis ir gėlėmis, staiga nustebę pamatome – kaip netikėtai, visai nepastebimai išaugo, staiga išgražėjo mūsų vaikai ar anūkai. O štai ir Rugsėjo pirmoji, kai graži vaikų branda iškilmingai pagerbiama, lyg pašventinama, kad jais pasigėrėtų šeima, miestas, Tėvynė. Pasigėrėtų, pasakytų, ko iš jų tikisi, palinkėtų sėkmės.

Pamaniau, kad „Draugo“ skaitytojams bus malonu sužinoti, kaip nusiteikę naujus mokslo metus pradėjo Marijonų gimnazijos mokiniai. Ši gimnazija yra Lietuvoje, Marijampolėje – mieste, kurį marijonai įkūrė ir puoselėjo, o šiuo metu ir vėl bando kurti iš naujo.

Trumpai apie katalikiškas mokyklas 2010 metų rudenį

Prieš važiuodama į Marijampolę, apsilankiau ir realiose, ir virtualiose bibliotekose. Pasidomėjau, ar daug Lietuvoje yra katalikiškų mokyklų ir gimnazijų. Duomenis rinkau iš keleto šaltinių, nes nė vienoje svetainėje neradau pilnos informacijos. Apsilankiau www.katalikai.lt, Nacionalinės katalikiškųjų mokyklų asociacijos puslapyje, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos duomenų bazėje AIKOS bei kiekvieno interneto IQ tobulėjimui taip svarbiame Google. Visgi labai tikslaus katalikiškų mokyklų ar gimnazijų sąrašo negavau – net po pasikeitimo elektroniniais laiškais su svetainių www.katalikai.lt ir NKMA kuratoriais. Visgi iš atskirų spaudos ir interneto publikacijų galima susidaryti nuomonę, kad katalikiškųjų mokyklų skaičius Lietuvoje sparčiai didėja, prie kai kurių yra ir prierašas, kad tai katalikiškos dvasios mokykla. Matyt, tai reiškia, kad mokykla išpildo dar ne visus katalikiškajai mokyklai privalomus reikalavimus. Katalikiškųjų mokyklų sąrašo viršuje visur pateikiamos katalikiškosios gimnazijos. Savo tradicijomis ir prestižu garsėja vienuolijų – jėzuitų, marijonų, pranciškonų – įsteigtos ir globojamos gimnazijos: Kauno jėzuitų gimnazija, Vilniaus jėzuitų gimnazija, Marijampolės marijonų gimnazija, Pranciškonų gimnazija Kretingoje.

Labai sparčiai daugėja savivaldybių įsteigtų katalikiškųjų arba katalikiškos dvasios gimnazijų. Katalikiška mokyklų pakraipa atsispindi jau pačiame mokyklos ar gimnazijos pavadinime. Štai koks ilgas tokių mokyklų sąrašas: Alytaus šv. Benedikto gimnazija, Kretingos Jurgio Pabrėžos gimnazija, Lazdijų Motiejaus Gustaičio gimnazija, Panevėžio Kazimiero Paltaroko gimnazija, Pasvalio rajono Joniškėlio Gabrielės Petkevičaitės-Bitės gimnazija, Prienų „Žiburio“ gimnazija, Radviliškio Vaižganto gimnazija, Rokiškio r. Kamajų Antano Strazdo gimnazija, Telšių r. Varnių Motiejaus Valančiaus gimnazija, Telšių Vincento Borisevičiaus gimnazija, Vilniaus Jono Pauliaus II gimnazija, Vilniaus šv. Kristoforo gimnazija. Manau, kad tokių mokyklų yra ir daugiau. Bet, kaip man parašė Nacionalinės katalikiškųjų mokyklų asociacijos svetainės kuratorė – sąrašus patikslins kaip ir kasmet – rugsėjo mėnesį.

Ruošdamasi rašyti, pasiskaičiau ir Lietuvos katalikiškosios mokyklos koncepciją, Lietuvos katalikiškosios mokyklos chartiją. Ten radau daugybę išmintingų samprotavimų apie krikščioniškąją pedagogiką ir krikščioniškąją ugdymo filosofiją. Jau net išsigančiau, kad nepajėgsiu rašydama paimti tokių aukštų natų, kai staiga stabtelėjau užkliuvusi už visai žemiško krikščioniškosios mokyklos

nusakymo: Katalikiškoji mokykla „yra vietinės to krašto Bažnyčios dalis, dalyvaujanti vietinės krikščionių bendruomenės darbe ir gyvenime“. Mokyklai vadovauja dvasininkas arba pasaulietis vyskupo skyrimu. Tada jau supratau, kad norėdama rašyti apie Marijonų gimnaziją, turiu parašyti ir apie Marijampolę, ir apie tai, kokią vietą Marijampolės gyvenime plačiaja prasme užima Marijonų gimnazija.

Marijampolės Marijonų gimnazija: praeitis – dabartis

Šios mokyklos pradžia siekia 1921 m., kai Švietimo ministerija leido marijonams Marijampolėje steigti privačią aukštesniąją mokyklą. 1923 m. vienuolyno teritorijoje pastatytas trijų aukštų juvenatas – gimnazija su bendrabučiu. 1929–1940 m. išleista dvylika abiturientų laidų. 1940 m. gimnazija buvo uždaryta.

1997 m. spalio 16 d. vyskupo J. Žemaičio, MIC dekretu įsteigta Marijonų mokykla, kuri po trejų metų įžengė į kapitališkai suremontuotas senosios gimnazijos patalpas. 2003 metais mokykla tapo vidurine, joje įvestas profiline mokymas. 2008 me-

Marijampolės Marijonų gimnazija.

tais mokykla pertvarkyta į gimnaziją. Tokius oficialius duomenis radau pateiktus Vilkaviškio vyskupijos interneto svetainėje.

Bet kasdieniame gyvenime visi oficialūs duomenys prigyja žmonių širdyse arba taip ir lieka tekstuose. Marijampolės gyventojai gerbia savo gimnaziją. Norint į gimnaziją įstoti, reikia dalyvauti žinių patikrinime – lietuvių kalbos, matematikos ir anglų kalbos, taip pat priėmimo komisijai pateikti žinias apie mokinio pasiekimus – mokymosi rezultatus, dalyvavimą įvairiuose popamokinės veiklos užsiėmimuose, laimėjimus. Svarbios ir katalikiškos mokinio šeimos nuostatos. Tad privačiuose pokalbiuose mokiniai labai džiaugiasi ir didžiuojasi įstoję į gimnaziją, o jų šeimos patenkintos, nes žino, kad vaikas čia bus auklėjamas katalikiška jų tėvų ir senelių dvasia.

Marijonų gimnazija pradeda naujus mokslo metus

Rugsėjo pirmoji, 10 valanda ryto. Gimnazistai, mokytojai, mokinių šeimos renkasi, kalbasi, dalijasi vasaros gyvenimo džiaugsmiais. Tuoj jie eis į bažnyčios vidų. Mokslo metai pagal tradiciją prasideda šv. Mišiomis arkangelo Mykolo mažojoje bazilikoje. Marijonų nuo seno globojamoje Šv. arkangelo Mykolo bazilikoje yra palaimintojo arkivyskupo Jurgio Matulaičio koplyčia. Čia ilsisi ne vien palaimintojo palaikai, čia gyva ir jo pasiryžimo dvasia, paliudyta palaimintojo Dvasiniame dienoraštyje. „Mano obalsis tebūna: Visame kame Dievo ieškoti, visą ką dėl didesnės Dievo garbės daryti, į viską Dievo dvasią įnešti ir viską ją perimti“... Šv.

Mišias aukoja gimnazijos direktorius kun. dr. Vytautas Brilius, MIC ir gimnazijos kapelionas kun. Petras Wojtonis, MIC.

Atidžiai klausausi Rugsėjo iškilimams skirto pamokslo žodžių. Labai vaizdžiai ir mokiniams suprantamai kunigas atskleidė pagrindinį visų rūpestį – vaiko augimą iš privataus asmens į visuomenę įsipareigojusį žmogų. Tai vyksta taip nelengvai – vaikas, pradžioje labai kūniškas ir per pojūčius pasaulį pažįstantis asmuo, save laikantis pačiu visatos centru, palengva supranta, kas tai yra kiti žmonės, gamta, visuomenė, tauta. Kuo labiau vaikas bręsta, tuo labiau pastebi ir kitus žmones – ar jie linksmi, ar liūdni, gal jie ko stokoja, ar pagalbos jiems reikia, gal jau ir pats gali ką nors nuveikti ir kitus pradžiuginti. Tik toks asmuo tampa vertingu žmogumi. Jis jau pajėgia susimąstyti, kad vieno asmens teisė tai yra kito asmens pareiga. Tad pareigas irgi dera pasidalinti. Pamažu žmogaus dvasinės jėgos stiprėja, jis jau pradeda ir kitus vertinti pagal tai, kokios tas žmogus dvasios. O tuomet žmogus jau gali ne tik tarti žodžius – visuomenė, idealai – bet ir pats dėl jų darbuotis.

To pamokslo buvo labai malonu klausytis. Jaučiau, tarsi jo kartu klauso ir pritariamai galvo mis linksi visos mano protėvių kartos, nes mano tėvai, seneliai ir proseneliai būtent šioje bažnyčioje ir meldėsi. Taip, taip, jiems labai patiko, nes jie taip ir savo vaikus auklėjo. Žinoma, tuo laiku marijonų gimnazija buvo skirta vien berniukams. Bet dabar nauji laikai – dabar jau ir mergaitės gali pasigirti garbingu Marijonų gimnazijos gimnazistės vardu.

Po mišių toks netolimas kelias mokiniams į gimnaziją. Bet atidesnė akis mato daugiau, o širdis pasako antra tiek. Mokiniai praeina pro atnaujintą Marijonų vienuolyną ir gražiai sutvarkytą jo aplinką. Be abejo, gimnazijos naujokai dar sužinos ir garbingą marijonų vienuolyno istoriją, mokytojai jiems paaiškins, kaip daugiau nei prieš 250 metų marijonai įkūrė Marijampolę ir ji tapo marijonų vienuolijos centru Lietuvoje. Skambiu miesto vardu pagerbiama šiame krašte daug nuveikusios vienuolijos Globėja – Švč. Mergelė Marija. Išgirs mokiniai ir apie marijonų įnašą į kasdienį miesto dvasinę kultūrą – jų įsteigtą spaustuve, leistus laikraščius ir knygas ir daug kitų svarbių dalykų.

Po šv. Mišių, skambant muzikai, mokytojai, mokiniai ir jų tėvai bei svečiai rinkosi į gimnazijos kiemėlį. Tautiška giesmė ir gimnazijos himnas atvėrė naujųjų mokslo metų pradžią. Po jų šventę pradėjo gimnazijos direktorius kun. Vytautas Brilius, MIC. Jis pasveikino visą gimnazijos bendruomenę su mokslo metų pradžia ir pristatė į šventę atvykusius svečius.

Seimo narys Arvydas Vidžiūnas sveikino visus sugrįžusius į gimnaziją, linkėjo stiprybės, susikauptimo, Dievo malonės, priminė garbingą ir unikalų Marijonų gimnazijos istoriją, linkėjo bendruomenei ir toliau taip šauniai tęsti krikščioniškąsias tradicijas, būti kitokiais, išskirtiniais. Gimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui Roma Raškevičienė linkėjo darnumo ir tolerancijos, optimizmo ir kantrybės, perskaitė direktoriaus įsakymą ir apdovanojo geriausius moksleivius padėkos ir pagyrimo raštais. Pasidžiaugė gerais abiturientų egzaminų rezultatais. Taip pat buvo įteikti Marijampolės savivaldybės Padėkos raštai lietuvių k. mokyto. Levitai Kiverienei ir matematikos mokyto. Audronei Gudauskienei už aukštus pasiekimus ruošiant mokinius 2010 m. valstybiniam brandos egzaminams.

O aš gėriusi gimnazistų uniformomis. Su uniformomis jie atrodo kaip darni bendruomenė, jungiama ne vien aprangos kodo, bet ir dvasinio bendrumo.

Nukelta į 8 psl.

Kalbanti iš dvasios į dvasią

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Pabaiga. Pradžia 2010 m. rugsėjo 11 d. „Kultūroje“

Atsigręždama į paliktą savo žemę...

1944 metais K. Grigaitytė su vyru Fredu Graudžiu ir sūnumi Raimundu pasitraukė į Vokietiją. Susibūrę lietuviai rašytojai rengė literatūros vakarus, kuriuose dalyvavo ir K. Grigaitytė. Išvykusi iš Lietuvos, ji pasiėmė tik mažą dalį savo kūrybinių rankraščių, kurie tapo naujojo rinkinio pagrindu. Poetė kūryboje ieškojo gyvenimo prasmės, tikėjimo, vilties. Poetinis žodis tapo užsimiršimu ir išsivadavimu iš netikrumo ir nežinios. Vokietijoje parengė antros knygos, pavadinimu *Paslaptis* maketą, tačiau ji buvo išleista tik 1950 metais. Rinkinį sudarė trys skyriai: *Gegužės vėjas*, *Mano balandžiai*, *Į Rytus ir į Vakarus*. Šį rinkinį poetė dedikavo vaikams: Rūtai ir Raimundui. Dailininkas V. K. Jonynas, pajutęs poetės rezignuojančią nuotaiką, subtiliai apipavidalino knygą.

Rinkinio pavadinimas teikė peno pamąstymams: ką slėpė poetė, kas jai buvo brangu ir šventa, ką, kaip paslaptį, ji norėjo išsaugoti. Pristatydama šį rinkinį, K. Grigaitytė rašė: „Rinkinio pavadinimas turi daugialypę prasmę. Mėgstu ir gamtą, ir poeziją suasmeninti. Tada ir visumoj daugiau šilumos. ‘Paslaptis’ gimė varganu metu, Vokietijoje, pabėgėlių stovyklose. Skurdi ji buvo savo išvaizda, joje nutylėta, daugiau ar mažiau, sunkūs pergyvenimai. Tai žiaurios arba nuostabiai humaniškos patirtys su nepažįstamais žmonėmis svetimuos kraštuos. Ne kartą teko būti ir akistatoj su mirtimi. <...> Poezijoje tik paviršium perbėgau per visą tą, atsigręždama į paliktą savo žemę.”

Jeigu Tėvynėje liejosi svajinga meile perpinta poezija, tai čia, Vokietijoje buvo audžiamos skausmingos ilgesio eilės. Poetė įvardijo esmines rinkinio temas – meilę paliktai Tėvynei, klaidžiojimą tremties keliais, nenumalšinamą kūrybos troškulį.

Rinkinyje gausu religinės tematikos eilėraščių: „Kristui Karaliui“; „Kazimierai Šventasis“. Eilėraštis „O Dievuli geras“ atskleidžia poetės nuostatą: tvirtai pasitikėti Dievo apvaizda. Knygos antrasis ir trečiasis skyrius: *Mano balandžiai* ir *Į Rytus ir į Vakarus* perpinti gyvenimo laikinumo, trapumo nuojauta. Čia įvedama nauja, skirta miško broliams, partizanams, žuvusiems už Tėvynę, tema.

Ši knyga buvo palankiai sutikta literatūros kritikų ir skaitytojų. Kunigas, rašytojas Stasys Yla rašė: „Kai palygini jūsų poeziją su jūsų asmeniu, rodos, niekas neišsiskiria, kalba joje moteris, motina, lietuvė, tremtinė ir kalba taip, kaip ji kalbėtų savo vaikams, niekam svetimam negirdint. Jūsų poezijoje prabyla ne tik talentas, bet ir žmogus. Gal žmogus – pilnas, koks jis gali būti – prakalba pirmiau nei talentas. <...> Poezijoje pasižendi pirmiausiai žmogaus – tikro, gyvo, nuoširdaus. Tuo jūs pavergėte ir man džiugu, kai sutinku kunigus, kurie jūsų šio rinkinio gabalus įpina į savo pamokslus. <...> Rašykite daugiau, bent džiaugsmui ir stiprybei žmonių, kurie pasiilgę tikros poezijos. Juk ir tai yra apaštalavimas, kaip mes – kunigai mėgstame sakyti. Ko mokam, to kalbam – iš dvasios į dvasią.” (5)

S. Yla įžvelgė ir taikliausiai apibūdino jos kūrybos esmę: kalbėti „iš dvasios į dvasią”.

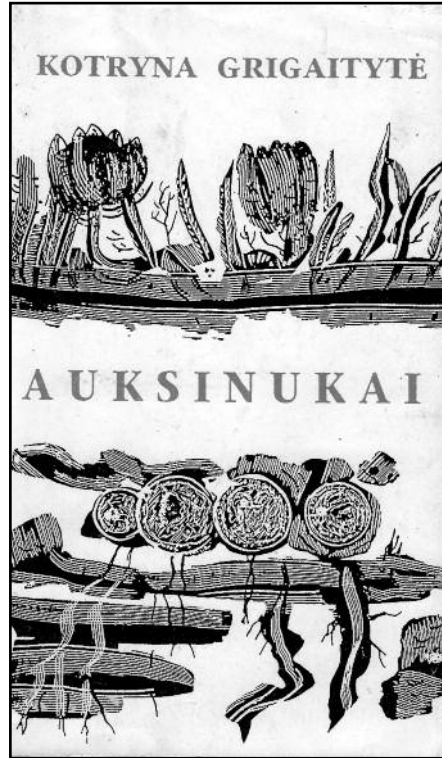
Skleisti gautą šviesą kitiems

1949 metai Graudžių šeima pasiekė Ameriką, apsigyveno netoli Niujorko. Svetimoje šalyje nie-

kam nerūpėjo, kokį turi diplomą ir ką norėtų dirbti. Daugeliui išeivių, kaip ir Graudžiams, teko dirbti sunkius ir net sveikatai kenksmingus fizinius darbus. Pasirinkimo nebuvo, šeimoje augo dvi atžalos, kurių ateitimi reikėjo pasirūpinti.

K. Grigaitytė po darbo ir moters daliai tenkančios namų ruošos rasdavo laiko ir LRD valdybos pavestus darbus atlikti. Ypač brangino kūrybos valandas, kai netrukdoma ir neblaškoma galėjo skirti laiką savo širdies balsui išsakyti. Rūpėjo „skleisti gautą šviesą kitiems”: rašė poeziją, prozą. Dalyvaudavo literatūros vakaruose. Amerikoje jos kūryba tarsi padalinta į dvi dalis: kūrybingiausi ir produktyviausi buvo 1950–1968 metai. Išėjo poezijos knygos: *Širdis pergamente* (1956); *Rudens sapnai* (1963); *Trapus vakaras* (1968) ir vienas novelių rinkinys *Veidu prie žemės* (1962).

1969 metais staiga mirus vyrui Fredžiui, tarsi nutrūkusi smuiko styga, poetė nutilo. Netektis, skausmas, nusivylimas tarsi voratinklis apraizgo ją. Tik po 12 metų draugų ir artimųjų raginama vėl sugrįžo į kūrybos pasaulį. Išleido du poezijos rinkinius: *Marių vėjui skambant* (1980) ir *Tylos dovana* (1983). Lietuvoje išėjo romanas *Auksi-*

Iš kairės: Stasys Santvaras, Leonardas Andriekus, Algirdas Landsbergis, Kotryna Grigaitytė, Paulius Jurkus.

nukai ir poezijos rinktinė *Tylos dovana*.

Pirmoji knyga, išleista Amerikoje – *Širdis pergamente* buvo dailininko V. K. Jonyno apipavidalinta. Knyga dedikuota ne konkrečiam asmeniui, o seserims, likusioms Tėvynėje. Rinkinį sudaro trys skyriai, kurie parašyti tarsi vienu prisėdimu, vienu atokvėpiu. Esminiu išlieka jau anksčiau poetės plėtotas meilės motyvas. Ilgesingai žvalgomasi į paliktus tėviškėje namus, artimuosius ir pirmuosius meilės patyrimus, kurie laiko bėgsmė neišbluko, o dar labiau išryškėjo. Poetė kalba apie pavergtos tautos kančią. Religinės tematikos eilėraščiai spinduliuoja nuoširdumu ir jausmo gilumu. Šiame rinkinyje atspausdinta ir giesmė „Šiluvos Marijai”.

Poetė subtiliai prakalba apie moters-kūrėjos širdį, kuri tarsi mažas spurdantis paukštelis reikalauja ypatingos globos, saugos. Ją reikia branginti ir net „vynioti į pergamentą.”

1962 metais atėjo pirmasis viešas įvertinimas: K. Grigaitytė dalyvavo dienraščio „Draugas” ren-

giamame poezijos knygos neįleisto rankraščio konkurse ir už poezijos rinkinį *Rudens sapnai* laimėjo premiją, skirtą Maironio šimtmečiui atminti. Studijų laikų bičiulis Bern. Brazdžionis, sveikindamas K. Grigaitytę, rašė: „Jūsų eilėraščiai skaityti buvo tikras malonumas – tiek juose gyvybės, jausmo, jaunatviškos ugnies, kad aš jau ne pirmą kartą stebėjau Jūsų įkvėpimo gaivumu. <...> Juk ir Maironis skundėsi, kodėl jo širdis ne iš akmens nukalta. Jūs turite gyvą, kūrybingą poetės širdį, o tai jau daug, tai rašytojui – viskas. Tegu kalba ji, tegu dainuoja, o tiems, kurie klausysis, bus daug pasimėgimo.”

Poetę ypač džiugino ir kūrybingai nuteikdavo jautrus artimųjų dėmesys jos kūrybai. Nors jos pačios žodžiais ta-

riant, ji buvo „vienatvės poetė”. „Bet tos vienatvės niekad nejučiau. Pirmiausia – šiluma kūrybai savo pačios šeimoje. Su dideliu džiaugsmu buvo sutikta savųjų kiekviena naujai pasirodžiusi mano knyga. Be to, turėjau keletą labai gerų draugų, kurie visais galimais būdais rėmė mano kūrybą. Pirmiausia įsiklausę iš tolo, jie rado kontaktą su mano poezija ir, tik po to – su manimi, todėl niekad nesijaučiau viena ar neįvertinta,” – rašė poetė.

Po ilgos tylos poetė 1980 metais išleidžia rinkinį *Marių vėjui skambant*, kuris dedikuotas sėsei Agnietei. Už šį rinkinį K. Grigaitytei paskirta LRD premija.

„Mylėkim savo kalbą, šimtmečiais motulių prie ratelio išsaugotą, mylėkim savo knygą, laisvės praradimu, trėmimais ir kraujo kaina apmokėta. Gyvas tautos žodis nežus.”

1983 metais išeina dar vienas jos poezijos rinkinys *Tylos dovana*. Šioje knygoje tos pačios poetės pamėgtos temos. Tačiau čia skaudžiau iškyla palyginimai „čia ir ten”. Sugrįžimas mintimis į praeitį – džiaugsmingas ir giedras, tačiau svetimoje žemėje tenka gyventi ir džiaugtis. Poetė teigė, kad „nevilty kūrė viltingus eilėraščius”. K. Grigaitytė saugojo savyje kūrybos džiaugsmą, pasak jos gelbėjo „religija, mokėjimas džiaugtis mažais dalykais, tikėjimas rytojumi ir labai stipria intuicija.”

K. Grigaitytės subrandinta ir jautriai išsakyta poezija talpina savyje lietuvių liaudies kultūrą ir didmiesčio nerūpestingą gyvenimą. Jos požiūris į gyvenimą, vertybiniai kriterijai liko nepakitę nuo pirmojo iki paskutiniojo eilėraščio. K. Grigaitytė išliko elegantiška, grakšti, subtiliai jaučianti gyvenimo permainas.

Esmine kūrybos ašimi, aplink kurią sukosi gyvenimas buvo ir liko meilė. Laikui bėgant, plėtojamas meilės motyvas, įgavo naujų spalvinių niuansų, brandesnės jausminės išraiškos. Nuo meilės jaunatviškos ir žaismingos, kerinčios ir užburiančios iki skausmingai žeidžiančios, nepasiekiamos. Jos herojės ilgesingos, grakščios, žaismingos, kartais liūdnokos net ir dramatiškai nusiteikusios, bet visuomet savęs neprarandančios, nuolat besistiebiančios aukštyn moterys. Kaip reta K. Grigaitytės poezija deklamuojama ir dainuojama. Jos kūryba natūrali ir paprasta, todėl, kad ji siekė savo kūrybine patirtimi, „susiliesti su žmogumi per grožį, neretai ir meilę.” Jos teigimu, kūrėjas nori „būti išgirstas, kad jo darbai, jo vardas išliktų ateinančioms kartoms, kaip šaknys, maitinančios laukiantį žydėjimo medį.” □

Marijampolės Marijonų gimnazija

Atkelta iš 6 psl.

Penktokai, arba noviciatas

Šių iškilmių momentu į Didįjį gimnazijos kiemą įvedami naujokai – juokais mintyse juos pakrikštijau novicijais – iki tol kukliai laukę už gimnazijos pastato kampo. Tai penktoji A ir penktoji B. Už rankų juos veda būsimieji abiturientai. Praeis dar ketveri metai, kol jie taps tikraisiais gimnazistais. Labai įdomi gimnazijos tradicija jau pačią pirmąją mokslo metų dieną surengti penktokams ekskursiją po mokyklą. Einu kartu su jais ir klausausi auklėtojos aiškinimo. Apeiname visus keturis gimnazijos aukštus, apžiūrime gražiai įrengtus kabinetus, valgyklą, buitines patalpas. Man pačiai įdomiausia gimnazijos biblioteka, įsikūrusi senovinėse skliautuosiose erdvėse. Laimingi bus tie mokiniai, kurie į biblioteką užsuks kuo dažniau, mintyse jiems to palinkiu. Įdo-

mu pamatyti ir gimnazijos koplyčią. Koplyčioje mokinius pasitinka kapelionas kun. Petras Wojtonis MIC. Jis kviečia mokinius suprasti, kad jis yra

jų Dvasios tėvas, tad mokiniai gali pas jį užėiti pasikalbėti įvairiausiems jiems rūpimais klausimais, paieškoti atsakymo kartu, kai gyvenimo temos pasidaro labai keblios. Su kapelionu galima ir futbolą pažaisiti mokyklos stadione. Teko girdėti, kad jaunas, žvalus kapelionas mėgstamas ir mokinių, ir mokytojų, o tarpusavio pokalbiuose, kai kapelionas nedalyvauja, jis vadinamas mūsų Petruku – vadinasi savas, toks, kuriuo galima pasitikėti.

Penktokėliai atrodo susirūpinę, viena mergaitė sako, kad rytoj gali ir pasiklysti gimnazijoje. Auklėtoja ją nuramina – gimnazijos vestibulyje yra informacijos kabinetas, kuriame visada yra budintis žmogus, jo ir galima apie viską pasiteirauti.

O aš pagalvoju – būtų gerai, kad tie vaikai nepaklystų vertybių pasaulyje, nes ten ne visada yra budintis, kuris viską paaiškina. Kol kas jie saugūs, nes turi jais besirūpinančias šeimas, gerus mokytojus ir garbingą mokyklą. □

Gimnazijos moksleiviai.

„Ji visą save išdalijo žmonėms“

Atkelta iš 2 psl.

o vėliau perduodavo į patikimas rankas.

Drąsioji moteris ne tik išnešė iš geto daug žydų kultūros vertybių (Strašūnų ir kitų bibliotekų knygu, rašytojų kūrybos rankraščių, surinktus duomenis apie nužudytus geto gyventojus ir kt.), bet po karo, 1946 m. ji rašė laiškus įvairių žydų organizacijų atstovams apie išgelbėtus iš Vilniaus geto dokumentus, išsamiai juos visus apibūdindama. Šimaitė nurodė, kur jie buvo paslėpti ir kur reikia jų ieškoti. Dalis jų buvo surasta.

Nacių valdžia pradėjo Oną Šimaitę įtarinėti, pirmieji audros debesys susitelkė 1942 m. balandžio mėn. Ji buvo iškviesta į gestapą ir pareikalauta, kad pasižadėtų žydams niekuo nepadėti. Tą kartą Šimaitė pavyko ištrūkti. Jau po geto likvidavimo (1943 m. rugsėjo 23–24 d. d.) Ona savo bute slėpė žydų mergaitę ir 1944 m. balandžio 28 d. ji buvo suimta tiesiog darbe, universiteto bibliotekoje. Manoma, kad moterį kažkas įskundė gestapui. Už žydų slėpimą pagal nacių tvarką grėsė sušaudymas. Universiteto darbuotojai surinko pinigų, papirkė aukštą nacių pareigūną ir mirties bausmė buvo pakeista koncentracijos stovykla. Vilniaus gestapo požemiuose ji buvo žiauriai kankinama. Laiške, rašytame po karo Juozui Urbšui, ji prisipažino: „Man būnant gestapo požemiuose tardymo metu aš labai bijojau (juk žmogus vienas), kad neištarčiau kieno nors pavardės. Visą laiką aš save taip treniravau, kad supainiočiau ir pamirščiau visas pavardes, visus adresus. Kada buvau vežama stovyklon, Kaune traukinys stovėjo kelias paras. Lenkai man siūlė nueiti pas mano gimines, draugus [...] Bet aš negalėjau prisiminti nei adresų, nei pavardžių.“ Prieš išvežant moterį iš Vilniaus, kolegos surinko pinigų, rūbų ir sugėbėjo tai perduoti Onai.

Šimaitė buvo išvežta į Dachau koncentracijos stovyklą. Apie savo patirtas kančias Dachau ji nekalbėdavo, tik laiške jau po karo savo bičiulei aprašė šurpinantį nacių susidorojimą su kaliniais čigonais. Po kelių mėnesių Ona buvo pervežta į Lidelango koncentracijos stovyklą Prancūzijoje. 1944 m. rugsėjo 1-ąją Ona Šimaitę ir kitus kalinius išvadavo Charlio de Gaule'io kariai.

Svetimuos kraštuos

Išėjusi iš koncentracijos stovyklos Ona Šimaitė į Lietuvą negrįžo. Ji labai gerai atsiminė pirmą-

ją sovietinę okupaciją 1940–1941 metais, į kalėjimą patekusių arba ištremtų savo bičiulius ir pažįstamus. Apsigyveno Paryžiuje, vertėsi atsitiktiniais darbais – dirbo skalbykloje, siuvo lėles. Jai kaip buvusiai koncentracijos stovyklos kalinei buvo paskirta nedidelė pensija. Pajamos buvo nedidelės, bet moters tai neslėgė. Ona džiaugėsi verdančiu Paryžiaus kultūriniu gyvenimu, stengėsi kiek galima daugiau jo aprėpti.

Paryžiuje Oną Šimaitę susirado buvę Vilniaus geto kaliniai. Jos išgelbėtoji Tania Vachsman pakvietė Oną atvykti ir apsigyventi Izraelyje. 1953 m. ji nuvažiavo į Izraelį ir įsikūrė Petach Tikvos gyvenvietėje, esančioje už keliasdešimt kilometrų nuo Tel Avivo. Nors ir rūpestingai globojama, moteris Izraelyje nepritapo. Savo dienoraštyje rašė: „Ypatingai vargina karščiai, vabzdžiai, kasdieninio gyvenimo smulkmenos. Prie mano geležinės energijos pavyko daug pamatyti ir susitikti su nepaprastai įdomiais ir nuoširdžiais žmonėmis. Prie kitų sąlygų, žinoma, būčiau atlikusi daugiau. Bet gyvenant Petach Tikvoje esu priversta vis labiau siaurinti savo buvusius intensyvaus kultūrinio gyvenimo lygmenis. Fiziniai labai pavargau, o siela pradeda mirti.“ 1956 m. Šimaitė grįžo į Paryžių ir nors pradžioje slėgė materialiniai nepritekliai, džiaugėsi, kad jai lengvai prieinami dideli kultūros lobiai ir yra laiminga ir turtinga, kai gali patekti į meno kūrinių pasaulį. Laiške į Lietuvą ji rašė: „Man niekada negali būti blogai, nes daug gyvenau dvasiniu gyvenimu.“ Gyvenimas palengvėjo, kai jai be prancūziškosios pensiją pradėjo mokėti JAV žydų organizacija ir VFR. Dar užsidirbdavo tvarkydama privačias bibliotekas, tas darbas jai teikė sielos atgaivą, nes ji buvo bibliotekininkė iš pašaukimo.

Visose gyvenimo situacijose ši kilni moteris stengėsi būti naudinga. Ji intensyviai susirašinėjo su savo Lietuvoje likusiais giminėmis, kultūros žmonėmis – K. Boruta, M. Čilvinaite, Aldona Liobyte, Icchoku Meru, Dalia Striogaitė, J. Urbšiu ir kt., juokais vadindavo save laiškų verge. Ji tapo savotiška Lietuvos kultūros ambasadore Paryžiuje. Literatūrologė D. Striogaitė Šimaitę skirtame jubiliejiniame vakare taip apibūdino jos veiklą: „Paryžiuje ji užmezgė ryšį su bibliotekomis ir su labai svarbiomis pasaulio bibliotekomis: Prancūzijos nacionaline biblioteka, keliomis Izraelio bibliotekomis. Ji labai stengėsi, kad lietuviška knyga patektų į žymiausias pasaulio bibliotekas. Buvo savotiška tarpininkė, niekieno neprašytas, neįpa-

reigotas asmuo, veikiantis grynai iš savo vidinio nusistatymo, vidinio įsitikinimo. Ji siuntė, pati tempė į pasaulio bibliotekas knygas, kurias gaudavo iš Lietuvos. Jos dėka lietuviškos knygos atsirado Prancūzijos, Izraelio ir Amerikos bibliotekose, muziejuose, universitetuose, lituanistikos centruose, ten, kur žmonės skaito ir supranta lietuviškai.“ Prancūzijos Nacionalinė biblioteka už gautas lietuviškas knygas jai išreiškė padėką. Šimaitė visais įmanomais būdais stengėsi, kad prancūziškos knygos pasiektų Lietuvą, bandė apeiti visas sovietinės valdžios darytas kliūtis. Jei knyga ar straipsnis „užstrigdavo“, Ona perrašinėdavo tekstus ir juos siūsdavo į Lietuvą. Visada noriai atsiliepdavo į visus prašymus. Paprašyta prof. Vlado Žuko, Šimaitė keletą metų rinko jam reikalingą bibliografinę medžiagą. Ji vienintelė iš išeivijos lietuvių parašė atsiminimus apie Salomėją Nėrį ketvirtajam „Literatūros ir kalbos“ tomui. Kai pasirodė pirmoji Icchoko Mero knyga „Geltonas lopas“, ji įvertino jauno autoriaus talentą ir skatino rašyti, neužsisiklęsti inžinieriaus profesijoje.

Silpstant sveikatai, Ona apsigyveno senelių namuose netoli Paryžiaus. Net ir čia ji stengėsi padėti silpnesniems už save. Mirė Ona Šimaitė 1970 m. sausio 17 d. Pagal jos paskutinę valią kūnas buvo išvežtas į vieno iš Paryžiaus universitetų Medicinos fakulteto anatomikumą. Net ir po mirties ji norėjo būti naudinga žmonėms, kad jos kūnas pasitarnautų mokslui ir studentams.

Onai Šimaitėi mirus, rašytojas I. Meras rašė: „Ji maitino ir gelbėjo žmones, pasmerktus mirčiai, ir tas didžiulis, be galo sunkus, pasiaukojantis jos fizinis ir dvasinis triūsas išsisklaidė po įvairius kraštus kartu su pamaitintais, iš mirties nagų išplėštais žmonėmis. Ji visą save išdalijo žmonėms, nepalikdama sau, savo vardui jokių aukštų paminklų, išskyrus nuovargį ir kančią, gyvai esant, įskaitant ir kančias hitleriniuose konclageriuose. Ir todėl jos nuopelnas yra tik vienas didis nuopelnas – begalinė meilė iki paskutinės gyvenimo dienos ir net po jos.“

1966 m. Onai Šimaitėi, pirmajai iš lietuvių, už žydų gelbėjimą Antrojo pasaulinio karo metais buvo suteiktas Pasaulio Tautų Teisuolės vardas. 1986 m. jos atminimui pasodintas medelis Jeruzalės Teisuolių alėjoje. Jau po mirties 2002 m. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu apdovanota „Žūstančiųjų gelbėjimo kryžiumi“, 2004 m. Vilniaus universitete jai atidengta memorialinė lenta. □